

Prooikeuze van Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* in Groningen in 1995

Ben Koks & Peter de Boer

Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* doen het de laatste jaren goed in Nederland. Ook in de provincie Groningen gaat het de soort voor de wind, hoewel de populatie in het Lauwersmeer als gevolg van vossenpredatie fors is afgenomen. De schatting van 200 paar (Bijlsma 1993) is zeker aan herziening toe. De toename in natuurgebieden lijkt tot staan te zijn gebracht en momenteel worden de minder aantrekkelijke stukken in het cultuurlandschap opgevuld. Eén ding is zeker: het kenmerkende silhouet is nu boven de desolate veenkoloniale akkers tot in het wierdenlandschap ten N van de stad Groningen veelvuldig te zien. Er wordt gebroed in smalle sloten, landbouwgewassen en in de weinige stukjes natuurgebied die Groningen rijk is.

In 1995 zijn we begonnen om wat gestructureerder te kijken naar het voorkomen van de Bruine Kiekendief. De aandacht die de soort buiten de Lauwersmeer kreeg was tot dusver beperkt. De centrale vraag in ons onderzoek luidt: doen broedvogels in natuurgebieden het beter dan vogels in het agrarische cultuurlandschap?

Na één seizoen kijken zijn we hier nog niet uit, maar hebben we inmiddels wel veel bijgeleerd, nieuwe ideeën opgedaan en een aardige prooijist verzameld. Omdat prooigegevens van de Bruine Kiekendief in Nederland nauwelijks zijn verzameld of gepubliceerd, leek het ons aardig een overzicht te geven van de voedselkeuze van de Bruine Kiekendief in de provincie Groningen.

Materiaal en methode

In 1995 hebben we voor het eerst systematisch gezocht naar prooiresten van Bruine Kiekendieven. In navolging van het onderzoek naar de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* zijn prooigegevens verzameld bij het nest, op plukplaatsen en door waarnemingen bij (ouder)vogels. In de ei- tot en met kleine nestjongenfase leveren bezoeken aan nesten relatief weinig prooien op. Pas in de laatste twee weken voor het uitvliegen van de nestjongen worden nestbezoeken lonend. Na het uitvliegen van de jongen zijn alle nesten minutieus op veertjes, botjes en braakballen gescreend. Overigens een klusje dat tussen de zwermen aasvliegen en dazen niet tot onze meest favoriete bezigheden kon worden gerekend. Deze laatste controle leverde bij het nest echter wel de meeste prooiresten op.

Met veel geluk zitten er broedparen tussen met veel gebruikte plukplaatsen. Zo hadden wij bijvoorbeeld vogels die een houten paal, een enorme molshoop en

een grote hoop aangespoeld riet als plukplaats gebruikten. Bij de Grauwe Kieken zetten we zelf vaak een houten paal neer om broedvogels te verleiden prooien te plukken en/of braakballen te produceren op vaste plekken. Deze truc werkt bij de Grauwe Kiek uitstekend (Koks *et al.* 1994) en zullen we ook zeker bij de Bruine Kiek gaan uitproberen.

De beste wijze om een goed inzicht te krijgen in de prooikeuze van een broedpaar is door er enige tijd met een schuiltent bij te gaan zitten. Vooral de grotere prooien zijn dan goed op soort te determineren. Om twee redenen zijn we hier niet aan begonnen. In de eerste plaats is de gemiddelde Bruine Kiekendief vele malen schuwer dan de twee andere soorten kiekendieven. In de tweede plaats broeden Bruine Kiekendieven (dit in tegenstelling tot Grauwe en Blauwe Kiek) vaak in manshoge vegetaties waardoor het plaatsnemen van een schuilhut al snel leidt tot een ontoelaatbare beschadiging van de nestomgeving.

Van de in 1995 verzamelde prooien werd 62% gevonden in braakballen, 30% op plukplaatsen, 7% op nesten en 1% op basis van een zichtwaarneming. Het percentage prooien gevonden in braakballen komt overeen met de bevindingen bij de Grauwe Kiekendief. De overige percentages wijken echter sterk af van wat gebruikelijk is bij de Grauwe Kiekendief. Het aantal prooien op nesten is bij de Bruine Kiek groter, terwijl bruikbare zichtwaarnemingen nauwelijks voorkomen (zie ook Koks *et al.* 1994).

Het merendeel van de prooiresten is bij nesten in het NW van de provincie (Ulrum-Kloosterburen), het Schildmeer en de Dollard verzameld. Incidenteel komen gegevens uit de veenkoloniën en de omgeving van de stad Groningen.

Resultaten

In 1995 werden 291 prooiresten verzameld, waarvan 70% op soort is gedetermineerd (Bijlage 1). De Veldmuis is met 39% verreweg de talrijkste prooi. Opvallend was het grote aantal (juvenile) Hazen dat werd gevonden (11%). Eénmaal hebben we een mannetje gezien dat aan een doodgereden Haas zat te vreten. Deze waarneming is niet in de lijst opgenomen. Bruine Kiekendieven vreten trouwens regelmatig aan reeds dode dieren (Clarke 1995, Schipper 1973). Omgerekend naar gewicht is de Haas de belangrijkste prooi. Konijnen zijn in Groningen relatief schaars. Daar waar ze voorkomen verschenen er prompt een paar als prooi op het kiekenmenu. Voor Groningen opvallende zoogdieren waren een Rosse Woelmuis en een adult mannetje Aardmuis. Beide soorten waren in dit deel van de provincie niet bekend.

De lijst met vogelsoorten is natuurlijk langer. Spreeuwen waren met 8% goed vertegenwoordigd. In een aantal gevallen waren spreeuwenslaaplaatsen gesitueerd in hetzelfde rietveldje waarin ook het kiekendievennest was gebouwd. Diverse malen is gezien dat de oudervogels in de avondschemering door de stroom

Foto: Volwassen vrouw Grauwe Kiekendief met prooi, Groningen. Ook bij Bruine Kiekendieven loont het dergelijke zitplaatsen af te lopen voor prooiresten (Hans Hut).

Spreeuwen heen vlogen en zo nu en dan via een simpele wending een exemplaar sloegen. Opvallend is dat talrijke akkervogels als Gele Kwikstaart, Veldleeuwerik en Graspieper relatief weinig werden gevonden als prooi. Evenals bij de Grauwe Kiekendief (Koks *et al.* 1994) werden van dit trio Graspiepers het meest geslagen. Opvallende soorten waren verder Kwartel, Kemphaan en Koolmees. Hoewel weidevogels als Scholekster en Kievit talrijk zijn in het Groninger landschap werden pulli van beide soorten niet of nauwelijks als prooi aangevoerd. De kikkers werden gevonden bij broedparen in de buurt van natuurgebieden.

Discussie

Uit de prooijst van de Groninger Bruine Kieken in 1995 blijkt maar weer eens dat roofvogels vooral prooien pakken die in ruime mate voorhanden zijn. Hoewel we niet pretenderen dat onze prooijst een gemiddelde weergave is van het menu van een gemiddelde Bruine Kiek in een agrarische provincie denken we wel dat met het kijken naar prooieresten beter het succes van onze talrijkste kiekendief is te doorgronden.

Bij de zoogdieren voeren Veldmuis en Haas de prooijst aan. Veldmuizen vormen waarschijnlijk één van de sleutelprooien in het Groninger landschap. Ondanks de lage veldmuizenstand in 1995 was de Veldmuis verreweg de talrijkste prooi. Als we de literatuur erbij slepen blijkt dat het aandeel Veldmuis overal lager wordt opgegeven. Mogelijk is elders minder intensief naar prooien gezocht waardoor vrij snel een oververtegenwoordiging van de grotere prooien ontstaat.

Ook Hazen vormen zeer belangrijke prooien, zeker als de grootte van deze soort in ogenschouw wordt genomen. Hoewel adulte vrouwtjes Bruine Kiekendief waarschijnlijk in staat zijn adulte Hazen te grazen te nemen, bestaat het merendeel van de gevangen prooien uit juveniele exemplaren (Bijlage 1). Hazen zijn in akkergewassen als aardappel en biet wellicht kwetsbaarder voor predatie dan in graslandgebieden.

Van de vogelprooien is de Spreeuw het talrijkst. Dit beeld kan enigszins geflatteerd zijn omdat drie van onze nesten in de buurt van een spreeuwen-slaapplaats waren gelegen. Interessanter is het relatief grote aantal Graspiepers. In de Groninger akkerbouwgebieden is het zo'n beetje de enige akkerzanger, welke zich voornamelijk in slootaluds en wegbermen ophoudt. Vermoedelijk wordt deze soort relatief veel gegrepen omdat kiekendieven dergelijk perceelsscheidingen in hun foerageroute opnemen. Bij de Grauwe Kiek is een soortgelijke voorkeur vastgesteld (Koks *et al.* 1994).

Dankwoord

Het Groninger Landschap wordt bedankt voor het verlenen van een vergunning om op de Dollardkwelders naar nesten te zoeken. Staatsbosbeheer verleende toestemming om binnen haar natuursnipper het een en ander aan veldwerk te verrichten. Marjan Datema (Directie Natuurbeheer, LNV) wist ons razendsnel aan een NB-wet ontheffing voor het Schildmeer te helpen.

Aanvullende informatie was met name afkomstig van André Straatsma. Dankzij de uitstekende contacten van André was het mogelijk om de meeste nesten in het agrarische landschap tussen het Reitdiep en de Ommelanderzeedijk te bezoeken. Tenslotte worden Rob Bijlsma, Willem van Manen en Cees Roselaar bedankt voor het op naam brengen van lastige prooiresten.

Inhakend op de discussie die in Takkeling 3(3) plaatvond willen we nog stellen dat we van mening zijn dat het ringers en/of nestcontroleurs verboden moet worden bij nesten te komen zonder o.a. gericht naar prooiresten te zoeken.

Summary: Prey choice of Marsh Harriers *Circus aeruginosus* in the province of Groningen in 1995

Several methods were used to investigate the prey choice of Marsh Harriers during the breeding season: collecting prey remains, prey items and pellets on nests, systematically checking plucking posts and observing adults carrying prey. Of 291 prey items collected, 62% came from analyses of pellets, another 30% from pluckings, 7% from prey items found on nests and only 1% from identification of prey carried by adults.

Common vole and hare were most often found as prey, of which the latter is particularly important in terms of biomass (Table 1). Starlings were frequently taken, probably because several Marsh Harrier nests were located in the vicinity of Starling roosts. The long list of birds probably reflects the fact that 1995 was characterised by low vole numbers. Almost half of all age-identified prey items were juvenile (65 out of 133).

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
Clarke R. 1995. The Marsh Harrier. Hamlyn, London.
Koks B., Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze van Grauwe Kiekendieven in Oost-Groningen in 1994. *Grauwe Gors* 22: 96-102.
Schipper W.J.A. 1973. A comparison of prey selection in sympatric harriers *Circus* in Western Europe. *Gerfaut* 63: 17-120.

Adressen:

- Ben Koks, Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen (050 - 5412646).*
Peter de Boer, Lagelandsterweg 6, 9623 PC Lageland (050 - 3022350).

Bijlage 1. Prooikeuze Bruine Kickendief in Groningen in broedseizoen 1995. *Choice of prey of Marsh Harriers in the breeding season of 1995 in the province of Groningen.*

Leeftijd prooi <i>Age prey</i>	Ad <i>Ad</i>	Juv <i>Juv</i>	? <i>?</i>	Totaal <i>Total</i>
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	1	1	-	2
Eend sp. <i>Anas sp.</i>	-	1	-	1
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	1	-	-	1
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	4♀♀	3	-	7
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	1	-	-	1
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	-	3	-	3
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	1	1	-	2
Waterhoen/Meerkoet <i>Gallinula Fulica</i>	-	1	-	1
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	1	4	-	5
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	1♀	-	-	1
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	2	-	-	2
Steltloper sp. <i>Limicolae</i>	1	-	2	3
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	2	2	-	4
Raceduif <i>Columba livia</i>	4	-	-	4
Holenduif <i>Columba oenas</i>	1	-	-	1
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	1	-	-	1
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	2	-	-	2
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	3	6	2	11
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	-	2	-	2
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	1	-	-	1
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	-	1	-	1
Koolmees <i>Parus major</i>	1	-	-	1
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	-	1	-	1
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	4	13	-	17
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	1	-	1	2
Zangvogel sp. <i>Passeriformes</i>	-	1	18	19
Vogel sp. <i>Aves</i>	-	-	8	8
Eieren				
Eend <i>Anas sp.</i>	-	-	3	3
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	-	-	1	1
? (wit)	-	-	3	3
Mol <i>Talpa europaea</i>	2	-	7	9
Rosse Woelmuis <i>Clethrionomys glareolus</i>	-	-	1	1
Woelrat <i>Arvicola terrestris</i>	2	-	2	4
Muskusrat <i>Ondatra zibethicus</i>	-	1	2	3
Muskusrat/Woelrat <i>Ondatra Arvicola</i>	-	-	2	2
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	21	1	57	79
Aardmuis <i>Microtus agrestis</i>	1	-	-	1
Muis sp. <i>Voles mice</i>	-	-	34	34
Bruine Rat <i>Rattus norvegicus</i>	-	2	1	3
Rat sp. <i>Rattus sp.</i>	-	-	2	2
Haas <i>Lepus europaeus</i>	-	20	3	23
Konijn <i>Oryctolagus cuniculus</i>	2	2	1	5
Zoogdier sp. <i>Mammal sp.</i>	-	-	2	2

Groene Kikker <i>Rana esculenta</i>	4	-	-	4
Bruine Kikker <i>Rana temporaria</i>	1	-	-	1
Kikker sp. <i>Rana sp.</i>	1	-	-	1
Loopkever sp. <i>Carabidae sp.</i>	-	-	3	3
Keveer sp. <i>Coleoptera sp.</i>	-	-	3	3
Totaal <i>Total</i>	68	65	158	291

Oproep

Als jullie deze oproep lezen zitten de meeste Bruine Kiekendieven al lang en breed op de eieren, of hebben ze al jongen. Waarschijnlijk houdt ook een aantal WRN-leden zich intensief bezig met deze talrijke roofvogelsoort. Eén van de hamvragen die onze gedachten kietelen luidt: in hoeverre verschilt het broedsucces van Bruine Kieken in natuurgebieden van paren die in het Groninger cultuurlandschap broeden.

Deze vraag kan deels beantwoord worden door te kijken naar broedbiologische parameters (begin eileg, aantal jongen en uitvliedsucces) en te kijken naar de voedselkeuze van de betreffende vogels. Naast het geven van een gedetailleerd beeld van de Groninger populatie Bruine Kieken zijn we ook geïnteresseerd in de huidige verspreiding, populatieomvang en eventuele bijzonderheden. Ook gegevens uit voorgaande jaren zijn meer dan welkom. De resultaten zullen te zijner tijd in een speciale editie van de *Grauwe Gors* worden gepubliceerd, waarbij een ieder die een bijdrage heeft geleverd ook zal worden bedankt.

Peter de Boer, Ben Koks & André Straatsma p/a Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen (050 - 5412646).

Tekening: Ton Eggenhuizen